

Na stopě (pre)historii jihozápadních Čech

Sborník přátel k životnímu jubileu Milana Řezáče

Jan Eigner – Robert Trnka (editoři)
Plzeň 2017

Za obsah příspěvků odpovídají jejich autoři. Texty neprošly recenzním řízením.

Gabréta = Šumava? Pohoří koz(orohů) nebo Dubový les?

Jiří Waldhauser

Autor rekapituloval poznatky o údajném antickém názvu Šumavy v dílech Strabóna a Claudia Ptolemaia. Dospěl k několika důležitým závěrům, nicméně problematiku nelze považovat za vyřešenou.

Úvod

Jubilant Milan Řezáč je znám jak kvalifikovanými statěmi o archeologii doby železné a Keltů, tak i pracemi popularizujícími obor. Následující stat' k počtě jeho aktivit však není vědeckým pojednáním, nýbrž popularizací tématu o území od Českého lesa po Šumavu a dále na jih. O čem bude řeč? Nejenom o dnešní Šumavě, ať již to jsou penziony, hotely, výcviková střediska, dokonce také archeologický park a tak dále. Často vidáváme různá zařízení (exoticky) pojmenovaná *Gabréta*. Málokdo ví, oč jde. Půjdeme k vysvětlení proto téměř třítisíciletou stezkou času, kde se leckde potkáme s leckým a leccím.¹

Obrazně například navštívíme města Amaseia v dnešním Turecku nebo egyptskou Alexandrii, přečteme texty antických spisovatelů, nahlédneme do keltského a jiných slovníků, oprášíme slova jednoho jezuita, zaostříme na divoká i domestikovaná rohatá zvířata a zároveň nahlédneme do depozitářů s archeologickými nálezy bronzových ztvárnění živých (rohatých) tvorů, kteří žili před více než 2 tisíci lety... Bohaté menu, není-liž pravda? A to všechno proto, abychom pochopili slovo *Gabréta* a pronikli spolu k největšímu, dosud nikoli úplně rozluštěnému tajemství Šumavy. Možná k jejímu prvnímu známému jménu.

Seznamujeme se s autory, kteří psali o *Gabrétě* (první story)

Píše se rok 18 po narození Krista. Učený Řek původem ze šlechtické rodiny - zároveň římský občan se jménem Strabón - sepsal sedmnáctidílnou knihu *Geographiké* a v sedmé knize, první kapitole a pátém odstavci zaznamená řecky stručnou noticku o nespécifikovaném přírodním komplexu *Gabrétě* v souvislosti s kmenem germánského kmene Markomanů. Zároveň vyvstane obtížný problém, jeden z mnoha. Jméno hor nebo lesa *Gabréta* by bylo nepochybně keltské (ale tehdy, roku 18, uběhlo málem půlstoletí od zániku civilizace Keltů), zatímco o kmene Markomanů jako germánském se nedá pochybovat.

A dále. Píší se léta 137 až 142 po Kristu. Geograf Claudius Ptolemaios, původem Makedonec, dokončuje v egyptské Alexandrii regulérní mapu tehdy známého světa. V komentáři k souřadnicím mapy se řecky čtyřikrát zmiňuje o *Gabrétě hylé*, to znamená o *lese Gabrétě*.

1. „druhý přítok Dunaje z levé strany, ústící do něj o dva stupně východněji nežli Inn, směřuje do Dunaje od severu, jakoby ke Gabrétě“;
2. „*Gabréta* /je/ vedle kmene Naristů“;

3. „*Gabréta* ohraničuje sídla Markomanů ze strany severní“;
4. „poloha *Gabréty* /je/ pod Sudetami.“

Claudius Ptolemaios ve svém díle mapoval situaci na konci dominance Keltů a počátků Germánů ve střední Evropě, kdy mimo *Gabréty* ještě byla užívána četná nepochybně keltská jména (Boiodurum, Setodunum) spolu s novými germánskými, popř. zkomolenými tvary obou etnik (Strevinta, Kalisia). Opět se octneme u dalšího problému. Co si pod geografickým názvem *Gabréta*, které bylo během antické civilizace zapsáno jenom pětkrát, oba Řekové, Strabón a Ptolemaios mezi léty 18–137/142 po Kristu představovali? Jenom Ptolemaios uvedl, že jde o les (řecky *hylé*), ale reálné možnosti jsou čtyři: **1.** les v rovinném nebo pahorkatinném komplexu; **2.** lesem porostlé pohoří; **3.** hory s různými druhy porostu; **4.** jde o dezinformaci.

Budeme se potýkat s vysvětlením pojmu *Gabréta* (druhá story)

Výklad významu slova *Gabréta* není jednoduchý. Identické slovo neexistuje v žádném antickém jazyce, pouze výraz *gabro* najdeme keltských jazycích. V Holderově slovníku najdeme pod heslem *gabro* význam: kozoroh - kozel - ovce, a to s podezřením na pouze aproximativní kvalitu překladu.

V Holderově významovém keltském slovníku se objevuje pro slovo *gabro* překlad (význam) jak kozel, tak kozoroh, nicméně celebrita českých antických historiků Josef Dobiáš (a další) přeložil slovo *Gabréta* jako Pohoří kozorožců. Pojmenování *Gabréta* (správněji bychom měli mluvit o Gabrétách) lze odvozovat: **1.** buď ze základu *gabro*, v keltských jazycích substantiva s významem kozel/skopec/kozoroh (dále souhrnným latinským označením *ovicapridi*). Sufixem „-ta“ se v latině (nikoli řečtině) tvořila jména lesů od pojmenování jednotlivého stromu (*querqe* = dub /množné číslo *querquetum* = dubový les/); **2.** nebo z venetského základu s latinskou příponou „-eta“ (zkomolenou antickými autory) ve významu „Les dubů/Dubový les“.

Žádnou z obou možností výkladu pojmenování *Gabréta* nelze vyloučit.

Vznik názvu Šumava a jeho event. ztotožnění se Šumavou (třetí story)

Jezuita Bohuslav Balbín roku 1679 poprvé uvedl slovo *Gabréta* na stránky české literatury. Napsal, že hory za jeho života již pojmenované Šumavou, „staří“ kdysi nazývali *Gabrétou*: „*Staří /antičtí/ spisovatelé znali tyto hory, prosluly svojí velikostí a délkou. Šumava (Gabréta), která se táhne Chebskem přes Plzeňský a Prácheňský kraj až ke královskému městu Sušici a odděluje Čechy od Vogtlandu, bavorské Falce a samotných Bavor.*“ S největší pravděpodobností tuto informaci získal B. Balbín seznámením s texty antických autorů, snad ze Strabóna.

V 19. a 20. století umísťovali geografové, lingvisté a archeologové *Gabrétu* nejčastěji na Šumavu nebo do její části (Novohradské hory), popřípadě ji ztotožnili s dominantní horou Klet', ojediněle zůstalo ztotožnění s Brdy, mimo Čechy s Manhartskou pahorkatinou v Horním Rakousku nebo dokonce s Jeseníky v okolí polského Kladska. Komplexní studie věnovaná problematice *Gabréty* zůstává desiderátem budoucího bádání.

Vědecké poznatky o ovcích, kozách a kozorozích za Keltů (čtvrtá story)

Pokud by mělo slovo *Gabréta* obsahovat informaci, že jde o geografický útvar charakteristický výskytem nějakého poddruhu ovicapridů, potom v případě (divokých) kozorohů a kamzíků je pro území Šumavy a Alp akceptovatelný.

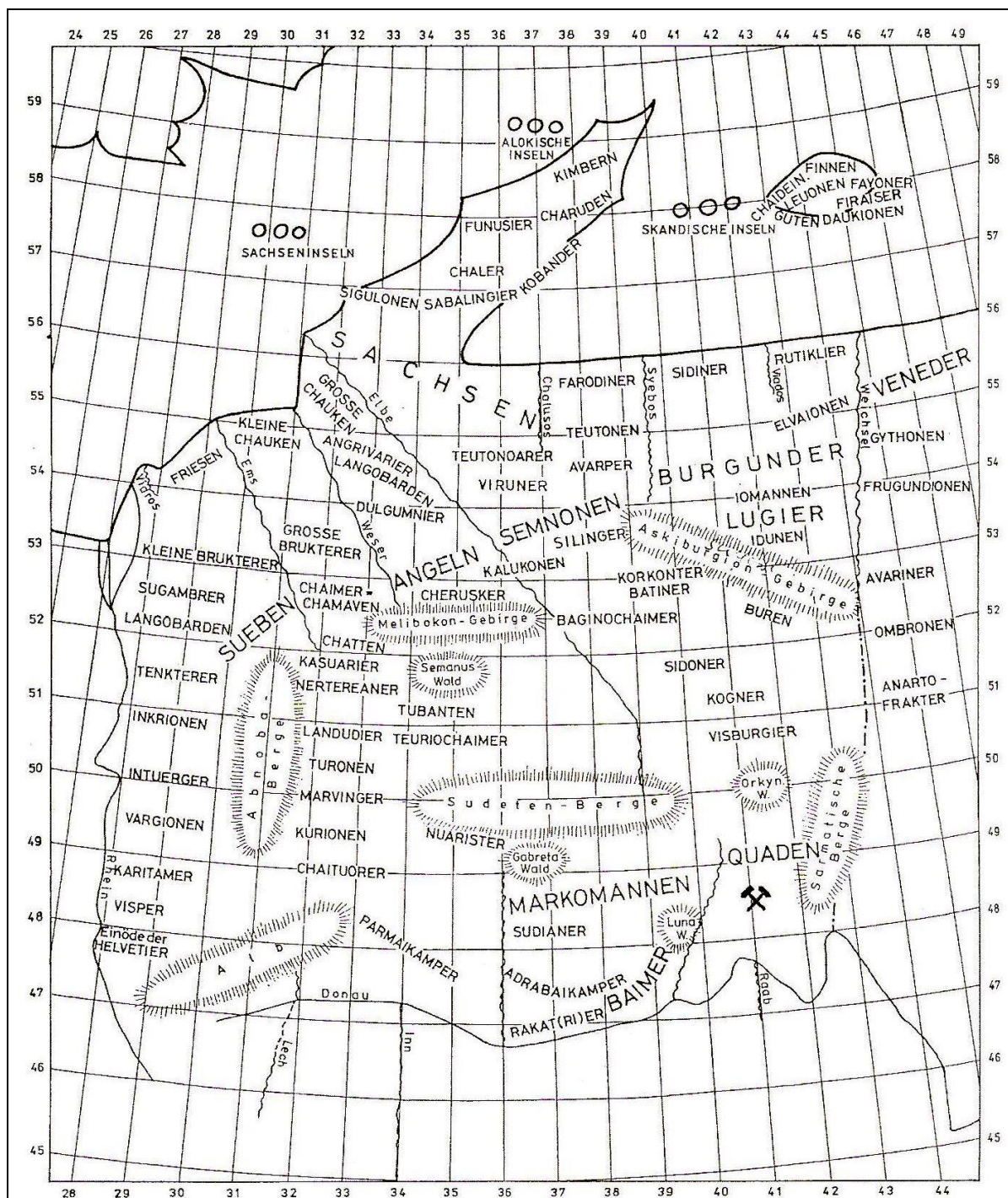
Kozorozi dodnes obývají bezlesé (predátory neobývané) partie Alp v nadmořských výškách mezi 1100–3200 m n. m. Podle Bohuslava Balbína „*v lesích u Domažlic lze prý někdy spatřit kamzíky, jak stojí, prchají nebo se řítí dolů právě tak jako v tyrolských skalách.*“ Nespletl si kozorozy s kamzíky? Z pozdně neolitické sídelní komponenty u jihomoravského Boskovštejna je znám roh kozorožce. Není vyloučeno, že před změnou letopočtů mohli nedomestikovaní ovicapridi obývat nikoli jenom Alpy, ale i bezlesé partie Šumavy. Potom by se její antické pojmenování opíralo o realitu.

Keltové v Čechách a střední Evropě během posledních pěti století před Kristem chovali berany/ovce a kozy/kozly, zda existovali také divocí, není známo. Poráženi byli většinou v kulturním věku, výjimkou nebylo tříměsíční kůzle nebo ovečka. Široký profit z pěstování ovcí a koz spočíval v získávání řady důležitých produktů: maso, mléko, kůže, vlna, kosti a rohovina. Obvykle zastupují ovicapridi po hovězím dobytku a vepřích nejčastěji Keltů chovaná domácí zvířata. Mimořádně představují ovce, v osteologickém materiálu jen výjimečně rozlišitelné od koz, nejpočetnější na keltské lokalitě chovaná domácí zvířata (48,2% Místřín, Mutěnice). Většinou podíl ovicapridů na sídlech Keltů osciluje těsně pod 30 %. Vysloven byl názor, vycházející z vyhodnocení pylových analýz, o snižování významu obilnářství a vzestupu chovatelství přežvýkavců v posledních stoletích před změnou letopočtu.

Znázornění ovcí, koz a kozorohů v keltském umění (pátá story)

Ovicapridi, tedy druh sudokopytníků, jsou zastoupeni v ikonografickém výrazu Keltů v podobě patek bronzových spon (např. Panenský Týnec, Hradištko), volné plastiky (dřevěná z Fellbach-Schmiden) a jako plošná výzdoba železných pochv mečů (Mihovo), výjimečně i mezi jinými zvířaty na známém stříbrném kotli (Gundestrup). Vysloven byl i názor o atributu skopce keltského boha jménem Teutates.

Co do frekvence figurálního znázornění zvířat, příp. částí jejich těl jejich v religiozní sféře laténského umění zůstávají ovicapridi za kancem, koněm, jelenem a (mnohdy bájnými) ptáky/dravci, nikoli však na posledním místě. Zoologická determinace ovicapridů na předmětech laténské hmotné kultury z centrální Evropy platí v některých případech jako bezesporná: kozorožec (Fellbach-Schmiden), ovce (Panenský Týnec), kozel/kozoroh (Hradištko), skopce/beran (Dompierre-les-Tieuls), jindy kolísá mezi bájným zvířetem a ovicapridem.

OBR. 1. Upravená verze mapy Germánie od Klaudia Ptolemaia (podle Salač (ed.) 2008, obr. 9).

Gabréta: pohoří - les nebo hora? (šestá story)

Informace o pojmenování *Gabréta* se zaznamenanou addendou, že jde o les u Strabóna (pokud je nezkreslená a vychází z reality), dovoluje zvažovat, zda se mohlo jednat: **1.** o zalesněné území s „ostrůvkovitým“ osídlením Keltů/Germánů. Vzhledem ke kontextu jiných Ptolemaiových názvů nejspíše přichází v úvahu ztotožnění s neosídleným prostorem, ať již horami nebo plochou pánví typu Třeboňska; **2.** o horu Klet' (dle názoru stibologa R. Květa).

Překlad názvu *Gabreta* do češtiny (sedmá story)

K paměti krajiny střední Evropy, potažmo Čech, náleží geografický název Gabréta, přeložitelný s poetickou konotací jako Pohoří kozorohů – Ovčí hory/les – Kozlí hory/les. Vyloučit lze překlad Les kozorohů, neboť les není a nikdy nebyl biotopem těchto divokých ovicapridů.

Rekapitulace

1. Vysvětlení významu slova Gabréta musí být považováno za krajně hypotetické. Může jít o pojmenování lesního komplexu, horstva či pahorkatiny, (dominantní) hory, popřípadě krajiny.
2. Záznam slova *Gabréta* v době civilizace Germánů mezi léty 18–137/142 po Kristu zprostředkovali Řekové v rodné řečtině, a to na vzdálenost více než tisíce kilometrů.
3. Slovo *Gabréta* lze významově odvodit buď z keltských jazyků od koz(oro)hů, nebo (spíše?) od venetského/italického základu s příponou z latiny (jako zkomolení zapisovatelem jména).
4. Zoologicky patří střeoevropští domestikovaní i divocí ovicapridi k sudokopytníkům, kteří se stali významnou součástí živočišné výroby a zároveň religiální sféry Keltů.
5. Přesnější lokalizace krajinného útvaru *Gabréta*, pravděpodobně zčásti porostlého kompaktním lesem, není možná. Nicméně nelze vyloučit, že jde o pojmenování krajinných útvarů v širším prostoru rozvodí Labe a Dunaje (kam mimo jiné spadá dnešní Šumava a Bavorský les).
6. Slovo *Gabréta* představuje jeden z nejstarších písemných záznamů v paměti střední Evropy, potažmo Čech a Moravy, které před germánskými Markomany obývali keltští Bójové.

Úplně nakonec, spoluautorstvím publikace o laténském sídle na Šumavě u Prášil se Milan Řezáč zasloužil o poznávání Šumavy, ne-li *Gabréty* za Keltů.

Literatura a prameny

- Balbín, B. 1679: Miscellanea historica Regni Bohemiae (Krásy a bohatství České země). Praha.*
- Binding, U. 1993: Die figürlichen Fibeln der Frühlatènezeit. Bonn.*
- Blažek, V. 2000: Keltové - Germáni - Slované. Lingvistické svědectví o kontinuitě a diskontinuitě osídlení střední Evropy. In: Čeština, univerzália a specifika. Brno, 9–30.*
- Burnie, D. ed. 2001: Zvíře. London - Praha.*
- Čuláková, K. et al. 2012: Čuláková, K. – Eigner, J. – Fröhlich, J. – Metlička, M. – Řezáč, M. 2012: Horské laténské sídliště na Šumavě. Prášily – Sklářské údolí, okr. Klatovy. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 25, 97–117.*
- Dobiáš, J. 1964: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha.*
- Holder, A. T. 1896–1913: Alt-celtischer Sprachschatz. Leipzig.*

- Kubů, F. – Zavřel, P. 2013: Der Goldene Steig 4. Passau - Prachatice.*
- Květ, R. 1999: Keltské osídlení Čech v závislosti na predispozici stezek. Archaeologia historica 22, 215–222.*
- Mucha, L. 2003: Vývoj mapového obrazu české strany Šumavy. In: Kolektiv autorů, Šumava: příroda, historie, život. Praha, 29–34.*
- Řebák, S. – Květ, R. 1995: Ptolemaiova Velká Germánie stále záhadou. Pravěk NŘ 3, 177–191.*
- Salač, V. 2013: Urboiohaemum, Boiohaemum und Böhmen. In: M. Karwowski, S. Sievers, V. Salač (eds.), Boier zwischen Realität und Fiktion. Bonn, 126–156.*
- Salač, V. ed. 2008: Doba římská a stěhování národů. Archeologie pravěkých Čech/8. Praha.*
- Sievers, S. – Urban, O.-H. – Ramsel, P. C. 2012: Lexikon der keltischen Archäologie. Wien.*
- Slabina, M. 2005: Keltové na Šumavě. Vimperk.*
- Stolz, D. – Sankot, P. 2011: Nový soubor nálezů z hradiště Plešivec u Rejkovic, okr. Příbram. Archeologie ve středních Čechách 15, 385–394.*
- Šimek, E. 1930–1935–1949–1953: Velká Germánie Klaudia Ptolemaia. Praha - Brno.*
- Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.*
- Waldhauser, J. 2014: Maskovitá časně laténská spona z Hradištka ve středním Polabí. In: J. Čížmářová, N. Venclová, G. Březinová (eds.), Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 165–171.*
- Zavřel, P. 2016: Germánské osídlení jižních Čech. Disertační práce na Katedře archeologie FF Univerzity Hradec Králové. Hradec Králové.*

---

1 Za konzultaci a cenné rady děkuji lingvistovi prof. Dr. Václavu Blažkovi z Masarykovy univerzity v Brně.

OBSAH:

Laudatio:

Šedesát pět let Milana Řezáče 3
Jan Eigner

Jubileum Milana Řezáče 6
Miroslav Čuper

Fenomén Řezáč 7
Robert Trnka

Fotografická příloha:..... 9

Odborné články:

Prvé nálezy štípané industrie u Kamenice nad Lipou (okr. Pelhřimov) 15
Jan Eigner – Vladimír Prokop

Rudný mlýn u Velhartic 21
Jiří Fröblich

Novověké mince a středověká tvrz, aneb nové nálezy na k.ú. Babina (okr. Plzeň-sever) 25
Jan John

Lesk a bída archeologického experimentu v ČR 31
Vladimír Karel – Robert Trnka

Jak pochopit jiného člověka? Úvaha o problematice archeologické interpretace
minulých populací 39
Katarína Kapustka

Archeobotanické analýzy výplní naoraných archeologických objektů z Horní Břízy
(okr. Plzeň-sever) 45
Petr Kočár – Romana Kočárová

Nové hradištní sídliště u Kotouně (okr. Plzeň-jih) 53
Milan Metlička – Robert Trnka

Dvě neznámá hradiště v okrese Rokycany? 61
Petr Rožmberský

Využívání místních surovin na výrobu štípané industrie v neolitu a eneolitu Berounska
a Hořovicka se zaměřením na mílinské silicity 65
Daniel Stolz

Možnosti a limity GPS zaměření jednotlivých nálezů (příkladová studie) 71
Robert Trnka

Gabréta – Šumava? Pohoří koz(oroňů) nebo Dubový les? 85
Jiří Waldhauser

K otázce středověké výroby dehtu v okolí Horní Břízy, okr. Plzeň-sever 91
Antonín Zelenka

Na stopě (pre)historii jihozápadních Čech

Sborník přátel k životnímu jubileu Milana Řezáče

V roce 2017 vydalo nakladatelství
Ing. Petr Mikota, Polní 56, 326 00 Plzeň
pmikota@post.cz

ISBN 978-80-87170-47-2

sazba a grafická úprava: J. Eigner, R. Trnka
kresba na přední straně obálky: L. Eignerová
fotografie na zadní straně obálky: J. Eigner

tisk: **Tigris, Zlín**

vydání 1.
